

ΠΛΗΣΙΑΖΑΜΕ τὸν ποταμό. Ἡ γέφυρα, σύγχρονης κατασκευῆς, εἶχε καταστραφεῖ, εἶχαν κατασκευάσει μιὰ ξύλινη. Οἱ ἐπιβάτες πῆραν διαταγὴ νὰ βγοῦν ἔξω καὶ νὰ τῆ διασχίσουν μὲ τὰ πόδια. Μισοσπασμένες σανίδες διαδέχθηκαν τὸ χαλικόστρωτο μονοπάτι. Ἐβδομήντα μέτρα πάρα πέρα, ἡ μόνιμη γέφυρα, ἀπὸ συμπαγὲς ἀτσάλι καὶ τσιμέντο, δὲν εἶχε τελειώσει ἀκόμη. Ὁ κίνδυνος ἀπειλοῦσε τὴν ξύλινη γέφυρα — ὁ πάγος πίεζε τοὺς πυλῶνες ἀπὸ κορμούς ποῦ τῆ στήριζαν. Ἐκρήξεις ἔσπαγαν τὴ σιωπὴ ἐνῶ κάποιος στρατιώτης τοποθετοῦσε μ' ἓνα κοντάρι πακέτα πάνω στὸν πάγο. «Κουνιέται», εἶπε ἐκείνη. Ἄργα ὁ πάγος ταλαντεύτηκε, ἓνα μεγάλο κομμάτι ἀποκολλήθηκε καὶ τὸ ρεῦμα τὸ παρέσυρε γρήγορα κάτω ἀπὸ τὴ γέφυρα.

Μέσα στὸ λεωφορεῖο ὅλα τὰ καθίσματα ἦταν κατελημμένα. «Μὴν ἀνησυχεῖς», εἶπε ἐκείνη. «Ὅταν ἔρθουν οἱ ἐλεγκτές, θὰ πρέπει νὰ βγοῦν ἔξω». Δυὸ ἐπιβάτες δὲν μποροῦσαν νὰ βροῦν τὰ εἰσιτήριά τους. Τοὺς ὀδήγησαν σὲ κάποιον εἶδος κέντρου, ἡ ἔτσι μοῦ εἶπαν. Τοὺς κανονικοῦς ἐπιβάτες τοὺς πῆγαν στὶς παρυφές τῆς παραμεθόριας πόλης. Ὁ σοφὲρ ἦταν ἀρκετὰ εὐχάριστος: «Φυσικὰ καὶ εἶναι ἄσχημα τὰ πράγματα ἐκεῖ, ἀλλὰ ὄχι τόσο ἄσχημα ὅσο ἴσως φαντάζεστε».

Στὸ πρῶτο κτήριο, τὴ ρώτησα: «Δὲν θὰ ἔχουν κλείσει; Εἶναι ἤδη περασμένες ἑφτά». «Ὅλο καὶ κάποιος θὰ ἔχει βάρδια». Ἔνα φῶς ἔλαμπε. «Δίκιο εἶχες, κάποιος εἶναι ἐδῶ». Σ' ἕνα δωμάτιο μιὰ μεσόκοπη γυναίκα καθόταν στὸ φῶς τῆς λάμπας κι ἔπλεκε. Δὲν μᾶς κοίταξε. Ἔμεινα μόνος μαζί της· ἕνας ἄντρας μπῆκε μέσα· καθόμασταν σιωπηλοὶ καὶ οἱ τρεῖς· τυλίχτηκα μὲ τὸ παλτό μου.

Ἡ κοπέλα ἐπέστρεψε. «Θὰ πιεῖς κάτι;» «Δὲν πίνω», ἀπάντησε. «Ποτέ;» «Δὲν μοῦ ἀρέσει τὸ ἀλκοόλ». Ὁ ἄντρας τῆς ζήτησε νὰ χορέψουν· ἐκείνη ἔριξε μιὰ ματιὰ στὶς μπότες του καὶ χόρεψε μαζί του. «Θὰ πρέπει νὰ χορέψεις μὲ ὅλους τους. Ἄς φύγουμε — δὲν ὠφελεῖ νὰ περιμένουμε. Θὰ πληρώσω τὸ λογαριασμό». Ὁ ἄντρας ἔκανε μιὰ χειρονομία. «Πρέπει νὰ πληρώσουμε τὸ λογαριασμό». Δὲν ἀπάντησε.

Μᾶς χώρισαν. Διαμαρτυρήθηκα: «Τὴν ἔχω ὑπὸ τὴν προστασία μου μέχρι νὰ ἐπικοινωνήσει μὲ τὴν οἰκογένειά της». Ἐπρεπε νὰ σταθοῦμε μπροστὰ σ' ἕνα γραφεῖο. Ἐκείνη κατάλαβε ὅτι οἱ λέξεις πού χρησιμοποιοῦσαν ἦταν ἕνα μήνυμα καλωσορίσματος. Ἐδειχναν νὰ ἔχουν μιὰ πολὺ εὐχάριστη συζήτηση. Ἐκεῖνος περπατοῦσε μπρὸς πίσω· περιμένα — ἤξερα ὅτι θὰ ἔπρεπε νὰ περιμένω.

Τὰ δωμάτια ἦταν γεμάτα σκόρπια χαρτιά καὶ σκουπίδια. Ὅλα ἦταν στὴν ἴδια κατάσταση. Σ' ἕνα δωμάτιο μιὰ φωτογραφία ἦταν πεταμένη στὸ σκονισμένο πάτωμα — ἐκείνη τὴ σήκωσε, τῆς ἔριξε μιὰ ματιὰ καὶ τὴν πέταξε πάλι στὴν προηγούμενη θέση της. «Ἐπάνω

είναι κάπως επικίνδυνα», προειδοποίησε. «Έχεις φακό;» Έλειπαν τὰ πάντα, ἀκόμα καὶ οἱ σανίδες τοῦ πατώματος. Σανίδες στερεωμένες ἢ μιὰ στὴν ἄλλη ὁδηγοῦσαν στὸ ἐπάνω πάτωμα. «Αὐτὴ εἶναι ἡ πόρτα», εἶπε. «Θὰ σὲ περιμένω ἐδῶ». Ἡ πόρτα μισάνοιξε· τὸ μάτι μιᾶς κοπέλας. «Σᾶς πειράζει νὰ περιμένετε λίγο; Κάποιος δὲν ἔχει ντυθεῖ ἀκόμη». Τίποτα πάνω της δὲν ἔδειχνε ὅτι δὲν ἦταν ὑγιής. «Ἡμασταν δυὸ ἀσθενεῖς σὲ κάθε κρεβάτι. Αὐτὸς ποὺ ἦταν μαζί μου ἦταν ἓνας ἄντρας ποὺ πέθανε. Τὸν ἄφησαν μαζί μου δυὸ μέρες πρὶν τὸν πάρουν». Δὲν ὑπῆρχε κανένα ἴχνος ὑστερίας. «Καλοσύνη σας ποὺ ἤρθατε».

Περπατούσαμε γοργὰ μέσα στὸν δυνατὸ κρύο ἄνεμο, ἀνάμεσα σὲ πράγματα πεταμένα ἐδῶ κι ἐκεῖ. Ἐνα πέρασμα ὁδηγοῦσε στὴν κατεστραμμένη γέφυρα· κατεβήκαμε τρέχοντας τὰ πέτρινα σκαλιὰ γιὰ νὰ βγοῦμε στὸ δρόμο — ὀλόκληρα σκαλιὰ ἔλειπαν, σύρματα σφράγιζαν τὰ κενά. Τοιχώματα κατέρρεαν. Μουσικὴ ἀκουγόταν ἀπὸ μιὰ ἐκκλησία — ἄνθρωποι μὲ σκυλιὰ περίμεναν στὴν εἴσοδο· στὴ σκάλα συνωστιζόταν ἓνα ἀκίνητο πλῆθος ἀπὸ ἀκροατές. Κάποιοι δοκίμαζαν δυὸ καινούργια τρόλεϊ. Μέτρησα τριάντα ξύλινες καλύβες. Κορίτσια στέκονταν σὲ κύκλο τραγουδώντας ἓνα πατριωτικὸ τραγούδι. Δὲν ἤθελε νὰ τραγουδήσει μαζί τους.

Χτυπήσαμε. Εἶπαμε ὅτι δὲν μπορούσαμε νὰ μείνουμε.

Πήγαμε σὲ δυὸ κινηματογράφους.

Κάποιος τὴ φώναξε. Συζήτησε τὰ σχέδιά της. «Ἐδῶ ποὺ τὰ λέμε, δὲν ἔχω κανένα σχέδιο». «Έχεις ὄνο-

ματα και διευθύνσεις). «Μᾶλλον στέκομαι πάνω σ' ἓνα πτώμα». Ἀγόρασε ἓνα κιλό καραμέλες. Ὅποιοσδήποτε μπορούσε νὰ ἀγοράσει καραμέλες. Ὅλοι κάτι ἀγόραζαν και κάτι πουλοῦσαν. Κλοπιμαῖα. Ἐν και δὲν εἶχαν μείνει και πολλὰ πράγματα. Ὑπῆρχαν ἄλλοι τρόποι. Οἱ προσωρινὲς δουλειὲς πλήρωναν ὑψηλοὺς μισθούς. Ἐκείνη ἔκανε ἰδιωτικὲς δουλειὲς τὰ βράδια. Ποιοτικὲς δουλειές. Ἐνα σπίτι ἦταν διάσημο. Ὁ ἰδιοκτήτης τραγουδοῦσε ἐκεῖνα τὰ τραγούδια. Ἐκείνη τραγούδησε αὐτὸ πὺ εἶχαμε ἀκούσει στὸ δρόμο.

Στὸ ὄρφανοτροφεῖο μᾶς εἶπαν ὅτι τὰ ὄρφανὰ ἔφταναν μὲ διάφορους τρόπους. «Τὰ βρίσκει ἡ ἀστυνομία. Ἡ τὰ φέρνουν γείτονες. Μερικὰ ἔρχονται μόνα τους». Ἐνα ἀγόρι δώδεκα ἐτῶν εἶχε μόλις φτάσει. Συστήθηκε. Μιὰ γυναίκα μπῆκε μέσα μὲ δύο παιδιὰ — ἦταν γειτόνισσά τους· ὁ πατέρας τους εἶχε ἓνα ἀτύχημα. Τὰ ἀπολύμαναν και τὰ ἐξέτασε γιατρός. Πέρασαν ἀπὸ τὰ χέρια μιᾶς ἐξετάστριας — ἦταν μιὰ χοντρή γυναίκα μὲ δυνατὸ πρόσωπο, ψυχρή, δύσπιστη, καθισμένη στὴν ἄλλη πλευρὰ τοῦ γραφείου. Ἐκανε ἐξετάσεις στὰ παιδιὰ. Μᾶς ἔδειξε τὸν ἐξοπλισμὸ της. «Πρέπει νὰ κάνω τις ἐξετάσεις. Τὰ περισσότερα παιδιὰ ἔχουν φυσιολογικὴ εὐφυΐα. Καταγράφουμε τὴν ἱστορία τοῦ καθενός. Ὅταν πρόκειται γιὰ ἀδελφὸ και ἀδελφή, τὸ σημειώνουμε και στὶς δυὸ κάρτες. Τὸ κτήριο ἔχει τρεῖς ὀρόφους. Ὁ κάθε ὀροφος εἶναι ἀπομονωμένος γιὰ νὰ ἐμποδίσουμε τὴν ἐξάπλωση τυχόν μολύνσεων. Ἐνθαρρύνουμε τὰ παιδιὰ ἀπὸ τριῶν ἕως ὀχτῶ ἐτῶν νὰ παίζουν μὲ παιχνίδια». «Ποιὸς τοὺς στέλνει παιχνίδια;»

«Και υπάρχουν κουζίνες, και υπάρχουν πλυντήρια». Ἡ συνέντευξη, ἂν καὶ δὲν κατέληξε σὲ καμιὰ χρήσιμη πληροφορία, ἦταν πολὺ εὐχάριστη. Δὲν ὑπῆρχαν ἔνοπλοι φρουροὶ οὔτε χρειάζονταν ἄδειες εἰσόδου. Ἐκείνη ἦταν μέλος τῆς ἀριστοκρατίας. Μπορούσαμε νὰ μιλήσουμε εἰλικρινά. «Τί θέλετε; Ποῦ θέλετε νὰ πᾶτε; Ὅχι, εἶναι πολὺ ἐπικίνδυνο». «Κάποιος πρέπει νὰ κάνει τὴν ἀρχή». «Θὰ δῶ τί μπορῶ νὰ κάνω». Εἶδαμε τὶς κουζίνες. Δοκιμάσαμε τὸ φαγητό. Ἦταν τὸ ἴδιο. Τὸ φαγητό ἦταν διαθέσιμο. Ἐπιτύγχαναν τὴν καλύτερη δυνατὴ γεύση μὲ προσεκτικὸ μαγείρεμα. «Μιὰ καλοφτιαγμένη σούπα εἶναι πάρα πολὺ θρεπτική». Τὰ μαγαζιά ἦταν γεμάτα τρόφιμα. Τὰ παιδιά εἶχαν γάλα στὸ πρωινό τους δυὸ φορές τὴν ἑβδομάδα. Καλὴ δουλειά.

Ἐνα ἀγόρι. Ὁ ἥλιος. Τὰ παράθυρα. Οἱ ἡλιαχτίδες ξεχύνονταν κατευθεῖαν ἀπὸ τὸν οὐρανό. Τὸ ἀγόρι τῆς μίλησε: «Μπήκαμε σ' ἓνα πλοῖο, σ' ἓνα τρένο, μᾶς ἔπιασαν, πάλι πίσω, μᾶς ἀγόρασαν εἰσιτήρια, κρυφτήκαμε μέχρι πὺν ἔφυγε τὸ τρένο, βγήκαμε ἔξω, γιατί δὲν εἶστε στὸ τρένο; Ἐφυγε, ἐσεῖς φταίτε, μᾶς εἶπατε λάθος ὥρα. Περιμένετε ἐδῶ τὸ ἐπόμενο τρένο. Πρὶν ξεκινήσουμε, μαζέψαμε ὅτιδήποτε μπορούσαμε νὰ βρούμε καὶ οἱ φίλοι μας μᾶς ἔδωσαν πράγματα. Ὅταν πεινάσαμε, πουλήσαμε τὰ πάντα». Τὸ ρώτησαν πῶς τὸ ἔλεξαν. Κανένας δὲν ἤξερε τοὺς γονεῖς του — εἶχαν ἐξαφανιστεῖ, ἐντελῶς· δὲν ἦταν σίγουρος γιὰ τὸ ὄνομά του — τὸ εἶχαν δώσει σὲ κάποιον ἄλλο. Πῆραν τὰ ροῦχα του, τὸ μπανιάρισαν, τὸ ἐξέτασαν, τοῦ ἔδωσαν ἄλλα ροῦχα. Ζήτησε τὰ δικά του. Ἐκείνη εἶπε: «Μὲ πολὺ λίγα κά-

νεις πολλά και τὰ κάνεις καλά». Καθώς πηγαίναμε στην τραπεζαρία τὸ ἀγόρι μᾶς σταμάτησε: «Χαίρομαι που ἤρθατε. Νόμιζα ὅτι με εἶχαν ξεχάσει».

Δυὸ ὀρόφους πιὸ ψηλά, ἓνα δωμάτιο: δώδεκα μέτρα ἐπὶ δώδεκα, τέσσερα μέτρα ψηλό. Οἱ τοῖχοι και τὸ ταβάνι ἦταν βαμμένα ἄσπρα. Σὲ κάθε τοῖχο, μιὰ τοιχογραφία: ἄθικτες πόλεις, μιὰ χορεύτρια, ἓνας ἀετός μισὸ τετραγωνικὸ μέτρο, μαῦρος σὲ ἄλικο φόντο, καμιὰ πρόθεση νὰ πετάξει, συμπαγῆ πόδια — δὲν ἦταν ἀετός. Ἐνα μονοκόμματο τραπέζι κατὰ μῆκος τριῶν πλευρῶν τοῦ δωματίου ἦταν στρωμένο γιὰ δεῖπνο: πιάτα με ἐξαιρετικὸ χοιρομέρι, λεπτές φέτες λουκάνικα φτιαγμένα ἀπὸ κρέας, ψάρια σὲ λάδι, βραστά ἀβγά, ἀλατισμένα και καρυκευμένα, διάφορες σαλάτες και τυριά. Ἄλλὰ τὸ φαγητὸ θὰ ἀργοῦσε ἀκόμη. Γλυκὰ μπισκότα διαφόρων εἰδῶν ἦταν τοποθετημένα στὸ τραπέζι. Ἄρχισε ἡ συζήτηση. Θυμήθηκαν τὰ βασανιστήρια στὸ κτήριο. Μιὰ ἀνεπαίσθητη αἴσθηση ἀψηφισιάς. «Μποροῦμε νὰ ἀντέξουμε τὰ πάντα, ἂν καταλαβαίνετε τί σημαίνει αὐτό». Ἐπρεπε νὰ κάνουμε ἐρωτήσεις. Εἶχε συμφωνηθεῖ ὅτι ἐγὼ θὰ ἔμενα. Ρώτησα γιὰ τὸ ἀγόρι. «Δὲν ξέρω ἂν πρέπει νὰ σοῦ τὸ πῶ. Συνέβη χωρὶς νὰ τὸ ξέρω. Αὐτοὶ οἱ νέοι. Ἄν τὸ ἤξερα, δὲν θὰ τὸ εἶχα ἐπιτρέψει». Παρατήρησα ὅτι ἡ κοπέλα ἔτρωγε τὰ μπισκότα. «Κοίτα τὴ στέγη — ἀκριβῶς πάνω ἀπὸ τὸ δωμάτιο με τὰ ψηλά παράθυρα. Βλέπεις; Τὰ κίτρινα κεραμίδια εἶναι καινούργια. Σερνόταν και δούλευε σὲ μιὰ ἀπόκρημνη στέγη. Δώδεκα μέτρα ψηλά πάνω ἀπὸ τὸ δρόμο». Ἀκούστηκαν με-

ρικοί βιαστικοί ψίθυροι. Ἦταν ὥρα νὰ φύγουμε. «Σᾶς πειράζει νὰ περιμένετε; Θὰ πρέπει νὰ σᾶς δώσουμε κάποια συνοδεία — ἂν θέλετε νὰ ἐπιστρέψετε δηλαδή».

Περάσαμε ξανὰ τὴ γέφυρα. Τὸ ποτάμι κυλοῦσε δίπλα στὴν πόλη ἀπὸ τὰ νοτιοανατολικά πρὸς τὰ βορειοδυτικά. Περάσαμε ἀπὸ τὶς δυὸ πλευρὲς μιᾶς ἀνοιχτῆς πλατείας. Οἱ πύρτες τοῦ αὐτοκινήτου δὲν ἔκλειναν καλά. Ὁ σοφὲρ ἀπαίτησε νὰ πληρωθεῖ. Ἄρνήθηκα.

Τῆς ἀγόρασα μιὰ ζώνη γιὰ τὰ γενέθλιά της — μιὰ φαρδιά λεμονι κορδέλα. Εἶπε: «Σήμερα εἶναι μιὰ μέρα. Δὲν διακρίνω καμιὰ διαφορὰ ἀπὸ ἄλλες μέρες. Ἐπισκεφτήκαμε τοὺς τυφλοὺς. Νοσοκόμες ἔδωσαν τὴ ζωὴ τους. Δὲν ἔχω καθόλου χρόνο. Ἔχω δουλειὰ νὰ κάνω. Ὅμως τώρα πρέπει νὰ κοιμηθῶ».

Κάναμε τὶς ἴδιες κι ἀπαράλλαχτες συζητήσεις μὲ ὑψηλόβαθμους ἀξιωματούχους. Ρώτησα ἂν ὑπῆρχε περίπτωση νὰ βροῦμε τὴ σωστὴ κατεύθυνση. Γέλασαν. Ἀργότερα ἐκείνη εἶπε: «Ἄν τοὺς παρακουράσεις, καταρρέουν. Κάτι συμβαίνει. Διαλύονται».

Δούλευαν στὸ φῶς τῶν κεριῶν. Δὲν εἶχαν συνδέσει ξανὰ τὸ καλώδιο τοῦ ἠλεκτρικοῦ. Ὁ δισταγμὸς δὲν ἦταν ἀνεκτός. Ὁ καθένας ἦταν ὑποχρεωμένος νὰ διορθώνει τὰ λάθη. Τὸ ἐπίπεδο τῆς ἀπαιτούμενης προσοχῆς ἦταν ὑψηλό. Τοὺς μαστίγωναν μὲ ἐρωτήσεις, οἱ ἀκατάλληλες συμπεριφορὲς ἀποκλείονταν.

Τὸ ἀρχηγεῖο τῆς ἀστυνομίας εἶχε ἐπισκευαστεῖ. Τὰ ἠλεκτρικὰ φῶτα λειτουργοῦσαν. Στεκόμουν στὸ βάθος τοῦ γραφείου ὅταν ἐκείνη μπῆκε μέσα. Ἐξήγησε τὸ λόγο τῆς ἐπίσκεψῆς της. Δὲν ἦταν πάντα εὐκόλο

νά καταλάβει κανείς τί προσπαθοῦσε νά πεῖ. Θὰ ἔπρεπε νά κάνει μαθήματα. Δὲν εἶχε χάρτη. Προσπάθησε νά σχεδιάσει ἕνα χάρτη.

Γιὰ χρόνια εἶχε ζήσει μιὰ ἀφύσικη ζωή. Εἶχε ἐκπαιδευτεῖ ἐντατικά. Αὐτὸ εἶχε μειώσει τὴν ικανότητά της νά συγκεντρώνεται. Εἶχε σχηματίσει συνήθειες σκέψης. Ἐδῶ ὑπῆρχε μιὰ ἰσχυρὴ καὶ ἄγνωστη δύναμη. Ἡ νοοτροπία της εἶχε καταστραφεῖ ἐντελῶς, στὸ αἷμα καὶ στὴ φωτιά. Ἡ νοοτροπία αὐτῆς τῆς κοπέλας ἦταν ἕνας νέος καὶ ἄγνωστος παράγοντας στὴν ἱστορία. Θὰ γινόταν κατανοητὴ μόνο στὸ μέλλον. Θὰ διέφερε ἀπολύτως ἀπὸ τὴν πρόθεση ποὺ εἶχαν ἐκφράσει οἱ δάσκαλοί της.

Κουρευτήκα, ξυρίστηκα· ἔδωσα νά σιδερώσουν τὸ κοστούμι μου, πῆρα καθαρὰ ροῦχα ἀπὸ τὸ πλυντήριο. Στὴν πόρτα μου περίμενε ἕνας ἄντρας ποὺ καθάριζε παπούτσια· καθάρισε τὰ παπούτσια μου, καὶ μὲ τὴ βοήθειά του ἀγόρασα μερικὰ βιβλία, κλειδαριές καὶ σύρτες, ἕνα καλάθι ψωμί, κάμποσα ἀβγά, κεκάκια καὶ λουλούδια. Ἐβαλα τὰ κεκάκια καὶ τὰ λουλούδια στὸ δωμάτιό της. Τὰ ἀνθοπωλεῖα ἦταν γεμάτα λουλούδια. Σὲ κανέναν δὲν ἐπιτρεπόταν νά ἔχει πάνω ἀπὸ ἕνα δωμάτιο — λίγοι εἶχαν κάτι περισσότερο ἀπὸ τὴ γωνία ἑνὸς δωματίου. Χρειάζονταν μερικὰ λουλούδια καὶ ζουμερὰ κεκάκια μὲ στρώσεις ἀπὸ παχιὰ κρέμα· εἴκοσι μαγαζιά πουλοῦσαν τέτοια κεκάκια — τὰ κεκάκια πρώτη φορὰ ἦταν τόσο ζουμερὰ καὶ ἄφθονα — ὅποια γυναίκα μπορούσε τὰ ἔφτιαχνε στὸ σπίτι καὶ τὰ πουλοῦσε στὰ μαγαζιά.



Κουβαλώντας τή βαλίτσα μου, επέστρεψα μὲ τὰ πόδια στὸ ξενοδοχεῖο. Εἶχα μιὰ εὐχάριστη ἐκπληξή. Δὲν περίμενα ὅτι θὰ μοῦ επέτρεπαν νὰ μπῶ στὸ δωμάτιό μου, ἀλλὰ ὁ θυρωρὸς μοῦ ἔδωσε τὸ κλειδί. Μπαίνοντας, βρῆκα τὰ πράγματά της σκόρπια ἐκεῖ μέσα. Δὲν ὑπῆρχε πόμολο στὴν πόρτα τοῦ δωματίου κι ἔτσι, ἂν τὴν ἐκλείνα, δὲν θὰ μπορούσα νὰ τὴν ξανανοίξω. Κάποιος χτύπησε τὴν πόρτα καὶ τὴν ἔσπρωξε γιὰ ν' ἀνοίξει: «Μὲ θυμᾶσαι;» Εἶδα μιὰ νεαρὴ κοπέλα — ἤξερα ὅτι τὴ γνωρίζω καλά, ὅτι ἦταν κάποια πού πραγματικά συμπαθοῦσα, ἀλλὰ δὲν μπορούσα νὰ θυμηθῶ ποιά ἀκριβῶς ἦταν. Τῆς ζήτησα νὰ καθίσει καὶ πῆγα νὰ ψαχουλέψω τὴ βαλίτσα μου ἐνῶ προσπαθοῦσα νὰ θυμηθῶ ποιά ἦταν. «Πῶς ἤξερες ὅτι ἤμουν ἐδῶ;» ρώτησα. Θυμῆθηκα ὅτι τῆς εἶχα ἀγοράσει λουλούδια πρὶν ἀπὸ μερικὲς μέρες. «Υπάρχουν πολλὰ πράγματα πού θὰ ἤθελα νὰ ἐξηγήσεις — γιὰ παράδειγμα, τὰ ἀνθοπωλεῖα». Ἀπάντησε: «Τὰ λουλούδια εἶναι καλά. Κάθε γραφεῖο ἔχει καντῖνα. Τὸ ἑκατοστὸ τρόλει ἐπισκευάστηκε. Εὐχαριστῶ γιὰ τὰ λουλούδια. Βοηθᾶνε πολύ». «Κι ὁ ἄντρας πού καθαρίζει τὰ παπούτσια μου;» «Τὰ γραφεῖα ἔχουν καντίνες». Μοῦ ἔδειξε ἑκατοντάδες ἀντίγραφα δακτυλογραφημένων χαρτιῶν. Μοῦ ἔδωσε ἓνα. Οἱ ἀπόψεις της ἦταν ὑγιεῖς, ἀλλὰ δὲν ἦταν δικές της.

Τῆς ἔκανα ἐρωτήσεις. Ἔπρεπε νὰ ἀλλάζουμε συνεχῶς τὴ θέση γιὰ νὰ μὴν προκαλοῦμε τὴν προσοχή. Χειράμαξες ἔπαιρναν τὰ μπάζα· αὐτὰ τὰ ὀχήματα ἦταν μακρόστενα —ταῖστρος σὲ σχῆμα σφήνας— τὰ πλάγια ἦταν χαλαρὲς σανίδες· οἱ ρόδες ἦταν παρμένες ἀπὸ

φορτηγά τοῦ στρατοῦ, ὅπως καὶ τὰ λάστιχα, οἱ σαμπρέλες, καὶ οἱ ἄξονες μὲ τὰ ρουλεμάν. Οἱ ὄρθιες σιλουέτες, σὲ ομάδες δύο καὶ τριῶν, παρακολουθοῦσαν. Ἐκείνη ἔκανε μερικές ἀνώφελες παρατηρήσεις γιὰ αὐτές. Διάβαζε καθὼς περπατοῦσε, σαλιώνοντας τὴν ἄκρη τοῦ δαχτύλου της, γυρίζοντας μιὰ σελίδα πὺν κολλοῦσε. Ἦταν ἀργά. Καθάριζαν καὶ ἔβαφαν ξανὰ τὸ κτήριο — καθάριζαν τὰ ψηλὰ παράθυρα μὲ τὰ κρυστάλλινα τζάμια. Συζητήσαμε τὸ Ὅσα παίρνει ὁ ἄνεμος. Προσπάθησα νὰ πλησιάσω. Τὸ πλῆθος ἦταν πολὺ πυκνό. Μελέτησα τὸ ἐξωτερικὸ τῶν κτηρίων: τὸ ἕνα σπίτι ἐνωνόταν μὲ τὸ ἄλλο σὲ μιὰ συνεχῆ σειρά. Τὸ ὕψος τῶν δωματίων ἦταν σχεδὸν τριάμισι μέτρα καὶ τὰ πατώματα εἶχαν πάχος τριάντα ἑκατοστῶν — τὰ σπίτια ἦταν νεκρὰ καὶ ρημαγμένα ὀχυρὰ. Ζωντάνια σ' ἕνα-δὺὸ δωμάτια, ζεστὰ καὶ φωτισμένα. Αὐτὴ ἦταν ἡ ζεστασιὰ τῆς ζωῆς τῆς πόλης.

Καθίσαμε στοὺς πάγκους κατὰ μῆκος τῶν τοίχων — τὸ κέντρο τοῦ δωματίου τὸ εἶχαν ἀδειάσει γιὰ τὸ χορό. Παίξαμε ντάμα μὲ τὸ ταμπλό στὸν πάγκο ἀνάμεσά μας. Σὲ λίγο θὰ ἄρχιζε ὁ χορός. Ἀνέφερα τὰ τραγούδια. Ἐκείνη εἶπε κάτι σὲ κάποιον ἀπὸ τοὺς ἄλλους πὺν ἀμέσως, χωρὶς νὰ διακόψει τὸ παιχνίδι του, ἄρχισε ἕνα τραγούδι. Τὰ κορίτσια τραγουδοῦσαν σὰν χορωδία, τὰ ἀγόρια ἔπαιζαν ὄργανα. Σταμάτησαν γιὰ νὰ μὲ κοιτάξουν. Μιὰ βιαστικὴ συζήτηση, ἔπειτα τρία ἀπ' αὐτὰ στήθηκαν στὴ σειρά καὶ τρία στάθηκαν πίσω τους. Καθὼς στέκονταν κοντὰ κοντὰ σχηματίζαν μιὰ συμπαγῆ ομάδα, μὲ τὰ σώματά τους ἀλύγιστα.

κρατοῦσαν τὸ χρόνο κουνώντας σπασμωδικὰ χέρια καὶ κεφάλια σὰν μαριονέτες. Ἦταν ἀποτελεσματικὸ, ἀκόμα καὶ ἀπειλητικὸ, ἀλλὰ δὲν μπορούσα νὰ τὸ ἐρμηνεύσω. Ἦξερα ὅτι παρίστανε κάτι ἰσχυρὸ, ἴσως καὶ ριψοκίνδυνο. Ἐκείνη εἶπε ὅτι ἡ χορωδία ἐτοίμαζε συναυλίες γιὰ δική της εὐχαρίστηση — ποτὲ δὲν ἔδινε παραστάσεις ἔξω ἀπὸ τὸ κτήριο. Ὁση ὥρα τραγουδοῦσαν, ἐκείνη ἔκοβε λουρίδες χρωματιστὸ χαρτὶ καὶ τὶς κολλοῦσε σ' ἓνα κομμάτι ἄσπρο χαρτόνι. Ἐφτιαξε ἓνα πολὺπλοκο χάρτινο κουτί: ἓνα τετράγωνο κτήριο φρεσκοβαμμένο ἄσπρο. Μοῦ μίλησε. Εἶχε βρεῖ μερικὰ βιβλία ποὺ ἀνῆκαν στὸν πατέρα της — τὸ πρόβλημά της ἦταν ποῦ νὰ τὰ κρύψει. Δὲν ἦταν εὐκόλο. Ἦλεγχαν αὐστηρὰ τὴ γέφυρα. Εἶχε πάρει τὸ πιὸ μικρὸ καὶ πιὸ ὁμορφο κορίτσι, καὶ εἶχαν ὑποκριθεῖ. Τὰ βιβλία ἦταν ἀποθηκευμένα καὶ ἐντελῶς χαμένα: δὲν μπορούσε νὰ βρεῖ ποῦ τὰ εἶχε κρύψει. Τὴν ἔπιασε ὑστερία. Προχωρήσαμε σ' ἓνα ἄλλο δωμάτιο. Τὰ παράθυρα ἦταν τρύπες στοὺς τοίχους· οἱ σοβάδες εἶχαν πέσει· ὑπῆρχαν χάσματα στὰ πατώματα. Οἱ δύο της ἀδελφοὶ εἶχαν σκοτωθεῖ, ὁ πατέρας της εἶχε ἐξαφανιστεῖ — ἤθελε νὰ ζήσει ξανὰ φυσιολογικά. «Εἶχα τρελαθεῖ ἀπὸ τὴ χαρὰ μου. Δὲν τὸ καταλάβαινα. Νόμιζα ὅτι ἤθελαν νὰ σκοτώσουν ἀκριβῶς ὅπως ἐγὼ ἤθελα νὰ σκοτώσω. Ἐπειτα ἀπ' αὐτὸ δὲν πιστεύω τίποτα. Τὰ ἀδελφία μου τὰ ἔστειλαν νὰ δουλέψουν στὰ δάση. Δὲν ξέρω ποῦ. Δὲν εἶχα νέα τους ἀπὸ τότε». Σαράντα ἄνθρωποι ἦταν στρυμωγμένοι στὸ δωμάτιο — ὅλοι ἦταν ὑποχρεωμένοι νὰ στέκονται στητοί. Παρατάχτηκαν κατὰ μῆκος

τῶν τοίχων, ἀφήνοντας ἐλεύθερο ἕναν μικρὸ τετράγωνο χῶρο. Ἡ ὀμάδα τῆς θὰ τραγουδοῦσε ὡς χορωδία. Ἦταν ἑνέα. Ἐνδιαφερόμουν ἰδιαίτερα γι' αὐτούς. Ὑπῆρχε κάποια κίνηση στὸ διπλανὸ δωμάτιο, καὶ κάπου κάπου ἡ ἐνδιάμεση πόρτα ἀνοίγε. Ἔπειτα ἀνοίξε μὲ φόρα καὶ ἐκείνη μπῆκε μέσα τρέχοντας, ντυμένη μὲ παράταιρα κομμάτια ἀπὸ χρωματιστὸ ὑλικὸ καὶ μερικὲς κορδέλες, σὲ μιὰ προσπάθεια νὰ κάνει τὴ φορεσιά τῆς νὰ φανεῖ χαρούμενη. Τραγούδησε τὸ ἴδιο τραγούδι καὶ τελείωσε μὲ μιὰ ἀπόπειρα νὰ χορέψει. Εἶχε δεῖξει μεγάλη ἐπινοητικότητα χρησιμοποιώντας χρωματιστὸ χαρτί γιὰ τὴ φορεσιά τῆς. Φοροῦσε ἕνα χρωματιστὸ χάρτινο καπέλο καὶ ἔκρυβε τὰ χέρια τῆς ἀπ' ὅλους.

Τὸ πρωὶ τὴ βρῆκα μὲ τὰ παιδιὰ νὰ κουβαλάει κουβάδες ἀχνιστῆς σούπας στὴν ἄλλη πλευρὰ τῆς αὐλῆς. Τὴν κοίταξα νὰ διασχίζει τὴ λιθόστρωτη αὐλή. Ὁ ἀτμὸς ἦταν πυκνός. Εἶχε ἀναλάβει νὰ σερβίρει τὴ σούπα μὲ τὴν κουτάλα καὶ ἀπαγορευόταν νὰ τὴν ἐνοχλήσουν. Ἡ ἡλικιωμένη γυναίκα μοῦ εἶπε ὅτι δὲν μπορούσαν νὰ τὴ διακόψουν. Μέσα ἀπὸ μιὰ τζαμένια πόρτα στὴ μιὰ πλευρά: ἡ ἡλικιωμένη γυναίκα μὲ μαῦρο σακάκι, στὸ θολὸ φῶς ἐνὸς δωματίου ποὺ ἔμοιαζε μὲ κουτί — καθόταν ἀκίνητη. Σηκώθηκε ἀπὸ τὴν καρέκλα τῆς, ἀνοίξε τὴν τζαμένια πόρτα καὶ μὲ κάλεσε νὰ μπῶ μέσα: «Εἶναι πιὸ ζεστὰ ἐδῶ». Εἶπα ὅτι ἤθελα νὰ μιλήσω στὴν κοπέλα. Χρειαζόταν βοήθεια. «Δίνουμε βοήθεια», ἀπάντησε ἡ γυναίκα. «Ἔχουμε ἕναν κατάλογο. Κάνουμε ἔρευνες. Εἶχαμε ἀγῶνες κολύμβησης μὲ ὀχτακόσιους θεατές». Εἶπα ὅτι ἔπρεπε νὰ δῶ τὴν κοπέλα

για ένα επίσημο ζήτημα. Με πληροφόρησαν ότι ήταν άπασχολημένη: θα έπρεπε να περιμένω. Υπήρχαν αρκετοί άντρες εκεί — φαίνονταν ανήσυχoi και μιλούσαν ψιθυριστά ο ένας στον άλλον. Ένας άντρας βγήκε από το δωμάτιο. Η γυναίκα μου μίλησε: «Τί να τής πῶ;» «Πεῖτε της ὅτι θέλω να τή δῶ». Ἄκουσα μιὰ φωνή πίσω ἀπὸ τὴν κλειστὴ πόρτα: «Ποιός εἶναι ἐκεῖ;» Μπῆκα μέσα. «Ἄθλιο μέρος». Τὸ δωμάτιο ἦταν μισὸ δωμάτιο, με ἓνα παραβάν — δυὸ κρεβάτια, ἓνα τραπέζακι, μιὰ σόμπα με κάρβουνο καὶ μιὰ κατσαρόλα ἐπάνω. «Εἶναι πολὺ σκοτεινὰ ἐδῶ μέσα γιὰ νὰ διαβάσει κανεὶς. Ἐμεῖς ἔχουμε ἓνα παράθυρο, ἀλλὰ εἶναι σφραγισμένο — οἱ σανίδες κρατᾶνε περισσότερο τὴ ζέστη τὸ χειμῶνα». Ἀπάντησα: «Μέχρι στιγμῆς ὁ χειμῶνας ἦταν ἥπιος». «Δυὸ φορὲς ἔχασα τὰ πάντα. Αὐτὴ τὴ φορὰ ἐλπίζω ὅτι θὰ μπορέσω νὰ κρατήσω αὐτὰ πού ἔχω. Δὲν θὰ μοῦ κλέψουν τίποτα ἐδῶ». Μοῦ ἔδειξε τὸ ψωμί πού εἶχε φτιάξει. Οἱ τοῖχοι ἦταν στολισμένοι με χάρτινες φιγοῦρες ἀπὸ παραμύθια· τὸ σπῆτι φαινόταν γεμάτο με χειροποίητα πράγματα ἀπὸ ξύλο. «Συγγνώμη πού ἄργησα νὰ ἔρθω», εἶπα, «καὶ τώρα ἦρθα σὲ ἄσχημη στιγμῆ». «Δυστυχῶς πρέπει νὰ διακόψω αὐτὴ τὴ συζήτηση». «Ἐλπίζω ὅτι δὲν κάνω τὰ πράγματα δύσκολα γιὰ σένα. Ξέρω πού σκοπεύεις νὰ πᾶς. Εἶναι ἀπαγορευμένη περιοχὴ. Δὲν ἐπιτρέπεται ἡ εἴσοδος σὲ ξένους». «Δὲν σὲ χρειάζομαι. Μπορῶ νὰ ταξιδέψω μόνη μου». «Ἔχουν πόλεμο. Ἄκουσες γιὰ τὶς προσπάθειές τους νὰ κάνουν εἰρήνη». «Ἐπάρχουν διάφορες φῆμες». «Πῶς τὰ καταφέρνεις μόνη;» «Εἶναι

δύσκολο. Πρέπει νὰ παλεύω. Πρέπει νὰ λέω στὸν ἑαυτό μου μεγαλόφωνα καὶ συνεχῶς ὅτι μπορῶ νὰ παλεύω καὶ νὰ νικάω — μπορῶ νὰ σωθῶ. Ὅταν δὲν ἤρθες, ἔστειλα μῆνυμα ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ ἐπιστρέψεις». «Τί συνέβη τότε;» («Ἦρθες»). Ὑπῆρχε ἓνα κρεβάτι μὲ μία λεπτὴ κουβέρτα. Ξαπλώσαμε στὸ κρεβάτι. «Δείξε μου τὰ χέρια σου». Ἄπλωσε τὰ χέρια της. Φοροῦσα τὸ παλτό μου. Συζητήσαμε τὴν πρότασή μου νὰ ἐπισκεφτοῦμε τὴν πόλη στὴν ὁποία ὁ πατέρας της εἶχε θεαθεῖ γιὰ τελευταία φορά. Ἦταν θέμα μεταφορᾶς, τῆς κατάστασης τοῦ δρόμου, τῆς πραγματικῆς κατάστασης τῆς ἐπιφάνειας τοῦ δρόμου, τῆς παρουσίας ληστῶν. Εἶχαν σταματήσει λεωφορεῖα καὶ εἶχαν ληστέψει τοὺς ἐπιβάτες.

ΤΟ ΟΧΗΜΑ ἔφτασε. Ὁ σοφὲρ ἦταν ἕτοιμος νὰ τὸ διακινδυνεύσει. Τὸ ἀμάξι εἶχε σκεπὴ καὶ σανίδες στὴν κάθε πλευρά· ἤμασταν τυλιγμένοι μὲ κουβέρτες. Τὸ σκεπαστὸ ἐσωτερικὸ ἦταν ἓνα μικρὸ δωμάτιο. Καθόμασταν ἀντικριστὰ καὶ κουβεντιάζαμε. Θὰ πηγαίναμε στὴν πόλη ὅπου —καθὼς τῆς εἶχαν πεῖ— εἶχε θαφτεῖ πρόσφατα ὁ πατέρας της.

“Ὅλες οἱ γέφυρες ἦταν κατεστραμμένες. Οἱ μπροστινὲς ρόδες σκάλωσαν σ’ ἓνα χαντάκι στὸ δρόμο. Μᾶς βοήθησαν· φτιάξαμε μὲτσιμεντόλιθους ἓνα μονοπάτι γιὰ νὰ περάσουμε τὸ χαντάκι. Ἦταν σκοτεινά. Κατεβήκαμε ἀπὸ τὸ σκεπαστὸ ἀμάξι. Διαπληκτιστήκαμε. Δὲν ἦταν σαφὲς γιὰ ποιὸ θέμα. Τσακωθήκαμε. Ἐκείνη δὲν ἤθελε νὰ τὴν ἀναγκάσουν. Ἀκολούθησε σιωπὴ. Χρειαζόμουν βοήθεια. «Εἴμαστε τυχεροὶ ποὺ βρισκόμαστε σὲ πόλη. Θὰ βρῶ βοήθεια ἀπὸ κάπου». Ἐνα ρολοὶ σήμανε ἐννιά· ὁ δρόμος ἦταν ἄδειος — κανένα παρὰθυρο δὲν ἦταν φωτισμένο. «Θὰ βρῶ ἓνα μέρος». Ἐκείνη ἔμεινε στὸ ἀμάξι. Φώναξε: «Θέλω ἓνα ζεστὸ τσάι. Μπορῶ νὰ ἔχω ἓνα τσάι;» («Ὁχι»). «Σὲ παρακαλῶ, μίλησε. Μοῦ ἀρέσει νὰ τὸ ἀκούω». «Τσάι;» («Καταλαβαίνεις;») «Θὰ σοῦ φέρω ἓνα τσάι». «Μὴ μ’ ἀφήνεις». «Πρέπει νὰ ψάξω νὰ βρῶ ἓνα μέρος: πρέπει νὰ βροῦμε

κάπου νὰ κοιμηθοῦμε — ἀλλιῶς θὰ πρέπει νὰ ἀπαντήσουμε καὶ σ' ἄλλες ἐρωτήσεις».

Οἱ δρόμοι ἦταν ἥσυχοι. Βρῆκα ἕναν ἄντρα, συζήτησα μαζί του, μοῦ ἔδωσε ὁδηγίες. Τὸ μέρος ἦταν κλειστό. "Ἔσπασα μιὰ πόρτα. Ἐνας ἄντρας μὲ τουφέκι περίμενε. Τοῦ εἶπα τί θέλαμε. Δὲν ἔκανε τίποτα. Ὁ ἄνεμος φυσοῦσε τὸ χιονόνερο. Προσπέρασα ἕνα καμπαριό. Δίπλα πέρασε τὸ ἵππικὸ μὲ σαματά, κι ἀκολούθησαν ἄντρες πεζῆ πού κρατοῦσαν μακριά, ἴσια δρεπάνια· ὁ ἄνεμος λύγιζε τὰ φτερὰ παγωνιοῦ στὰ κασκέτα τους καὶ τὸ χιονόνερο μαστίγωνε τὰ πρόσωπά μας καθῶς περπατούσαμε μὲ κόπο στὸ λασπερὸ χιόνι.

Μεῖναμε στὸ σπίτι τοῦ πατέρα της. Στὸ λίβινγκ-ροῦμ ὑπῆρχαν δυὸ κρεβάτια, ἕνα στρογγυλὸ τραπέζι μ' ἕνα δαντελένιο σεμεδάκι στή μέση, ἕνα χαλὶ στὸ γυαλισμένο πάτωμα. Μᾶς ὑποδέχτηκαν σὰν καλεσμένους. Ὁ ἐπιστάτης ἀναψε τὴ σόμπα· ἡ γυναίκα του ἐτοίμασε τσάι, ἀβγά καὶ ψωμὶ μὲ βούτυρο. Τὸ δωμάτιο δὲν ἦταν ἀρκετὰ ζεστό. Ὁ γέρος πῆρε τὸ καλύτερο κρεβάτι ἀπὸ τὸ λίβινγκ-ροῦμ καὶ τὸ μετέφερε στὸ διπλάνο δωμάτιο. Ἡ ὥρα ἦταν δύο τὸ πρωί. Στὸν τοῖχο κρεμόταν μιὰ μεγάλη ἐλαιογραφία. Ἄν ἦταν κάποιος πρωτότυπος πίνακας ἢ ἀντίγραφο δὲν ἦταν σίγουρο. Αὐτὸ τὸ θέμα κίνησε τὸ ἐνδιαφέρον μου. Εἶχα προσέξει δυὸ ἀδιάφορους πίνακες πού κρέμονταν στὸ λίβινγκ-ροῦμ: παλιὰ πορτρέτα στρατηγῶν, ἢ ἱερωμένων — ἡγετῶν κάποιου εἶδους.

Ἐκείνη ἔκανε ἐρωτήσεις γιὰ τὸν γιατρὸ πού εἶχε φροντίσει τὸν πατέρα της. «Αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι



— ό γιατρός είναι άχρηστος. Έπρεπε νά τόν κρατήσουν στή φυλακή αλλά, όπως τήν τελευταία φορά, θά τόν αφήσουν ελεύθερο ύστερα από μερικούς μήνες».

Ό γιατρός είχε πεθάνει. Έκείνη επισκέφθηκε τόν αντικαταστάτη του. Ήταν ένας τεράστιος όργανισμός. Τή δέχθηκε ό βοηθός τοῦ αντικαταστάτη· έμαθε ότι ό πατέρας της υπέφερε από φυματίωση όξείας μορφής και από μιá πάθηση τής καρδιάς. Ύπηρχε ένα περίεργο σύμπτωμα — με βαθιές ρίζες, συναρπαστικό.

Ήπιαμε καφέ. Ένας βοηθός φούρναρη μετέφερε πάνω στο κεφάλι του δυό μεγάλους ξύλινους δίσκους φορτωμένους με κεκάκια, πάστες, καρβέλια. Ζεστό γάλα χύθηκε άχνίζοντας μες στα ποτήρια. Έκείνη έφαγε τέσσερα έξαιρετικά κεκάκια· άπλώνοντας τó χέρι για νά πάρει άλλο ένα κεκάκι, παραλίγο νά χύσει τόν καφέ της πάνω μου. Ήταν κάτω από είκοσι έτών, άγράμματη, τελειώς άνεγκπαίδευτη. Τήν είχαν διδάξει κάποιον συγκεκριμένο έπάγγελμα. «Πότε έμαθες», τή ρώτησα, «ότι θά σέ έστελναν έδω;» «Τόν περασμένο Νοέμβριο. Μοῦ είπαν ότι είχε συμφωνηθεῖ πώς θά με πήγαινες έσύ». «Πόσον καιρό θά μείνεις;» «Ύποτίθεται ότι θά μείνω δέκα μέρες και στο διάστημα αυτό θά βρω τόν τάφο. Άλλά είμαι άρρωστη, δέν μπορω νά δουλέψω, κι έτσι πρέπει νά φροντίσω τόν έαυτό μου. Ξέρω ότι δέν ύπάρχει τάφος. Θα μοῦ άρесе νά τόν δω νά ξανάρχεται, αλλά δέν είναι άσφαλές γι' αυτόν. Άνθρωποι έξαφανίζονται — κανέναν δέν ξέρει ποῦ πηγαίνουν. Κατά πᾶσα πιθανότητα αυτό θ' αλλάξει· δέν ξέρω τί νά κάνω. Θα ήθελα νά μείνω έδω, αλλά δέν

ξέρω για πόσο καιρό θα μου τὸ ἐπιτρέψουν. Μερικούς ἀνθρώπους δὲν τοὺς βλέπει πιά κανένας στοὺς δρόμους, κι ἔτσι ὁ κόσμος ξεχνάει ὅτι αὐτοὶ ἔχουν τὸν ἔλεγχον». «Ἄν τὸ θέμα εἶναι ὁ πατέρας σου...» «Δὲν μὲ ἐνδιαφέρει. Πρέπει νὰ βρῶ μιὰ καλὴ δουλειά. Βρῆκα δουλειές σὲ ἀνθοπωλεῖα· συνέβη πολλές φορές, ἀλλὰ ἡ δουλειά... Δὲν μπορῶ νὰ τῆ συνηθίσω. Ὁ λόγος εἶναι σαφής: ἡ φτώχεια εἶναι ἁμαρτία· ὁ καλὸς ἄνθρωπος ἀνταμείβεται — εἶναι πετυχημένος. Θὰ ξεκινήσω ἕνα νέο εἶδος ἰδρύματος γιὰ ὀρφανά. Θὰ εἶναι ἕνας κῆπος. Ὅποιαδήποτε χώρα θὰ ἦταν περήφανη νὰ ἔχει ἕνα τέτοιο ὀρφανοτροφεῖο. Τὸ κτήριο θὰ εἶναι σχεδιασμένο ἔτσι ὥστε νὰ δίνει στὰ παιδιά ὅσο περισσότερη λιακάδα γίνεται ὅταν εἶναι μέσα. Τὰ παιδιά θὰ εἶναι φτωχοντυμένα καὶ δὲν θὰ φορᾶνε καλὰ παπούτσια, θὰ τὰ κρατᾶνε σ' ἕνα τεράστιο κτήριο μὲ αὐτόματα ρυθμιζόμενους κλίβανους· οἱ φοῦρνοι θὰ εἶναι στὸ ὑψηλὸ ἐπίπεδο τοῦ μοντέρνου σχεδιασμοῦ». Προτίμησα νὰ μὴν τῆ ρωτήσω ποῦ τὰ εἶχε μάθει ὅλα αὐτά.

Τὴν πῆγα πίσω στὸ ξύλινο δωμάτιό της. Ἔβγαλε τὸ παλτό της· δὲν φοροῦσε τίποτε ἀπὸ κάτω. «Ἔχω πρόσβαση σὲ πολλὰ ροῦχα. Θὰ ἤθελες νὰ σοῦ φερθῶ διαφορετικά;» Εἶπε ὅτι δὲν χρειαζόταν λεφτά. Τῆ ρώτησα ἂν οἱ ἄλλοι εἶχαν λεφτά. Εἶπε ναί. «Ἄν δούλευες σκληρά, θὰ εἶχες τὴν εὐκαιρία νὰ κερδίσεις περισσότερα;» Δὲν ἦταν σίγουρη σχετικὰ μ' αὐτό — πρῶτα εἶπε ναί, ὕστερα ὄχι. Τῆ ρώτησα πόσα ἄτομα ἦταν στὴν οἰκογένειά της. «Ἔνα». «Δὲν σὲ ρώτησα πόσα τώρα — τὸ ξέρω αὐτό· θέλω νὰ μάθω πόσα ἦσασταν». «Πέντε».

«Και πόσα έχουν μείνει;» Σιωπή. «Πόσα;» «Ένα». «Και τ' άλλα;» «Χάθηκαν». «Παιδιά;» «Ναί». «Οι άλλοι πέθαναν;» Αυτό προκάλεσε κάποια σύγχυση. Ή πείρα με είχε διδάξει να είμαι επιφυλακτικός και να μην παίρνω τίποτα τοῖς μετρητοῖς. Τῖς πληροφορίες ἔπρεπε να τῖς ἀποσπάσω. Καθόταν ἐκεῖ και σκεφτόταν, τὴν ἀπασχολοῦσε ἡ ἐπιβίωση. Μοίραζε τὴν προσοχή της ἀνάμεσα στο να με παρακολουθεῖ και τὸ να παίξει κάποιο παιχνίδι με ψίχουλα ἀπὸ τὸ κεκάκι. Ἦταν ἀδιάφορη —κανένα συναίσθημα— ὥστόσο ἔκανα ἐρωτήσεις πὸ συχνὰ ἀφοροῦσαν πολὺ προσωπικὰ θέματα. Εἶχε ἓνα δυσοῖωνο νόημα. «Ἐγὼ σοῦ ἔδωσα καινούργια ροῦχα, ἀλλὰ ἐσὺ δὲν με βοηθᾷς — κάθεται και δὲν κάνεις τίποτα». «Δῶσε μου καλύτερα ροῦχα και θὰ βοηθήσω — μὴ μοῦ δίνεις αὐτὰ τὰ κουρέλια, μὴν κλειδώνεις τὴν πόρτα». Βεβαιώθηκα ὅτι ἡ πόρτα ἦταν κλειδωμένη πίσω μου. Τὰ πάντα εἶχαν μετατραπεῖ σὲ σίδηρο — ἔξι ἑκατομμύρια κομμάτια σίδηρο, με ἔξαρτήματα.

Τὴν ξύπνησα· στεκόμουν κοντὰ στὴν πόρτα. «Φίλη μου», εἶπα σιγανά. «Ποιὰ εἶσαι;» Σηκώθηκε ἀπὸ τὸ κρεβάτι. «Γιατί εἶσαι ἐδῶ;» «Εἶπες ὅτι ἦσουν τόσο ἄρρωστη πὸ δὲν μπορούσες να δουλέψεις· πρέπει κάποιος να σὲ φροντίσει — πηγαίνεις διακοπές— τώρα φέρσου καλά». «Τί μπορῶ να πάρω μαζί μου;» «Προσωπικὰ ὑπάρχοντα· καθόλου ἔπιπλα». «Δὲν ἔχω ἔπιπλα». «Δὲν εἶναι σημαντικὸ». Τὰ δάχτυλά της ἦταν ἀδέξια· παιδεύτηκε λίγο με τὰ κουμπιά. Παρατήρησα τῖς μακριὲς και κυρτὲς βλεφαρίδες της. Κλότσησα τὰ

ροῦχα της στὴ γωνιά τοῦ δωματίου. Ἔσυρε μιὰ ἀτσάλινη χτένα μέσα ἀπὸ τὰ μαλλιά της. «Μὲ πονᾶνε τὰ μάτια μου». «Εἶσαι ἄρρωστη», εἶπα. «Πρέπει νὰ πᾶς στὸ νοσοκομεῖο νὰ σὲ φροντίσουν». «Πρέπει νὰ βρῶ ἓνα καινούργιο παλτό — θὰ πουλήσω τὸ παλτό μου καὶ θὰ ἀγοράσω ἓνα καινούργιο· ὑπάρχουν καινούργια μακριὰ παλτά στὴν ἀγορά». Φοροῦσα τὸ παλτό μου, γιατί τὸ δωμάτιο δὲν εἶχε θέρμανση. «Μπὲς μέσα». Μπῆκε στὴν μπανιέρα — τὸ νερὸ τῆς ἔφτανε ὡς κάτω ἀπὸ τὰ γόνατα — ἔριξε τὸ νερὸ πάνω της, προσπαθώντας νὰ καλύψει τὸ κορμὶ της. «Μπορῶ νὰ ἔχω λίγο νερὸ ἀκόμα;» «Δὲν ἐπιτρέπεται· τρίψου καλὰ νὰ καθαρίσεις». Βγῆκε ἀπὸ τὴν μπανιέρα: ἔδειχνε νὰ κρυώνει. Τῆς ἔδωσα πίσω τὰ ροῦχα της καὶ τὰ φόρεσε. Ἐνιωσα τὰ χεῖλιά μου νὰ συσπῶνται καθὼς ἔκανα μεταβολὴ καὶ ἄρχισα νὰ κλείνω τὰ παντζούρια. «Γιατί ἐμποδίζεις τὸν ἀέρα νὰ μπεῖ μέσα;» Τὰ παράθυρα εἶχαν κάγκελα· ἓνα μεταλλικὸ στόρι ἔκρυβε τὸ φῶς. Τῆς ἔδωσα μιὰ φέτα ψωμὶ μὲ βούτυρο. Ἐβαλε τὸ ψωμὶ στὸ πάτωμα. Στάθηκα ἀπὸ πάνω της, μὲ πρόσωπο ἀγριεμένο ἀπὸ τὸν ἐκνευρισμό. «Πάρ' το. Γρήγορα». Δὲν μποροῦσε νὰ τὸ κρατήσῃ σωστά — κρύωνε. Τὴν κοίταζα σιωπηλά. «Πέσε ξανὰ στὸ κρεβάτι». Τὸ δωμάτιο δὲν εἶχε τίποτα ἐκτὸς ἀπὸ ἓνα κρεβάτι, μιὰ καρέκλα, μιὰ τσίγκινη μπανιέρα. Οὔτε ἓνα κάδρο, οὔτε ἓνα βιβλίο, οὔτε μιὰ κανάτα μὲ νερό, οὔτε ἓνα ἡμερολόγιο, οὔτε ἓναν καθρέφτη. Τὰ χεῖλιά της μετροῦσαν ἀριθμούς. Ἄκουσα κάποιον νὰ περνάει στὸ διάδρομο ἀπ' ἔξω. Τὴ ρώτησα πόσων χρονῶν ἦταν καὶ ἂν τῆς ἄρεσε τὸ φα-